

Felicitas von Lovenberg s-a născut în Germania, în 1974, a crescut în Münsterland și a studiat istorie modernă la Bristol și Oxford. În 1998 a fost cooptată în redacția de foiletoane a cotidianului *Frankfurter Allgemeine Zeitung*; mai târziu a condus departamentul de literatură. Din 2016 este redactor la Editura Piper. Locuiește împreună cu familia ei la München.

Felicitas von Lovenberg

CITEȘTE! TE ROG, CITEȘTE!

ilustrații de CRISTIANA RADU

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

Cuprins

I. CITITUL: LA CE BUN?.....	9
De la cuvânt la scriere, de la scriere la epopee	17
Creierile cititoare	22
Cine citește este mai sănătos, trăiește mai mult și câștigă mai bine	28
Lectura ne dezvoltă simțul critic	32
Cititul te face fericit – și bun	39
Lectura, un curs pentru un public ales	43
Magia bibliotecilor și bucuria teaurizării cărților	47
Un vademecum împotriva singurătății	53
Lectura, ca sprijin pentru supraviețuire	59
II. CUM SĂ CITIM? CÂND, UNDE, CÂT DE DES – ȘI CÂND E CAZUL SĂ ÎNCETĂM	63
Lecturi cu voce tare, lecturi în gând	65
Analog ori digital?	70
Lectura la locul potrivit și la timpul potrivit	75
Citit și băut, citit și mâncat	86

MADE BY
BAROQUE

Viteze de lectură	89
Chestiuni de ordine	93
III. CE SĂ CITIM? ÎN CĂUTAREA LECTURII POTRIVITE .. 97	
Arta de a face diferența.....	99
Susan Hill și dilema ei: îi citim suficient pe clasici?	112
Cartea potrivită la momentul potrivit	117
Despre conviețuirea cu personaje literare	121
Canon, liste de lectură & Co.	125
Pentru cei care vor să citească mai mult despre lectură ...	129
Pentru cei care vor să citească mai mult despre lectură ...	129
Sursa citatelor	133

<i>Politețea, un dicționar nostalgic</i> , Frédéric Rouvillois
<i>În mintea copiilor</i> , Svetlana Dorosheva
<i>Altruist</i> , Abigail Marsh
<i>Pe bune. Adevărul despre adevăr • De tot rahatul. Adevărul despre bullshit</i> , Harry G. Frankfurt
<i>Balenciaga</i> , Mary Blume
<i>Și tu poți să zbori</i> , Seth Godin
<i>Arta de a trăi bine</i> , Rolf Dobelli
<i>Ghidul antic al vieții moderne</i> , Natalie Haynes
<i>Chanel</i> , Lynda Maache & Bertrand Meyer-Stabley
<i>Bobo în Paradis</i> , David Brooks
<i>Faza cu fotbalul</i> , Simon Critchley
<i>Arta minimalismului</i> , Regina Wong
<i>Escroci galeriilor de artă</i> , Phillip Hook
<i>Pietre prețioase</i> , Aja Raden
<i>Guerlain</i> , Élisabeth de Feydeau
<i>Mică enciclopedie de stil</i> , Christian Lacroix & Patrick Mauriès
<i>Frumoasă a fost această viață. Totuși.</i> , Jean d'Ormesson
<i>Arta linguşirii</i> , Richard Stengel
<i>Diamante și foc</i> , Rachele Bergstein
<i>Culorile și viața lor secretă</i> , Kassia St Clair
<i>Toți suntem ciudați</i> , Seth Godin
<i>Călăuza rătăciților</i> , Jean d'Ormesson
<i>Bunele maniere. Enciclopedie de stil, eleganță și savoir-vivre</i> , Sabine Denuelle
<i>Bunele maniere la masă</i> , Jeremiah Tower
<i>Arta de a vinde arta</i> , S. N. Behrman
<i>În numele lui Gucci</i> , Patricia Gucci
<i>Creierul idiot</i> , Dean Burnett
<i>Snobismul. O chestiune de caracter</i> , Adèle van Reeth & Raphaël Enthoven
<i>Gaudi</i> , Gijs van Hensbergen
<i>Bizanț. O lume pierdută</i> , Jonathan Harris
<i>Cum (să) îmbătrânim?</i> , volum colectiv
<i>Geanta, un amor de-o viață</i> , Dominique Loreau
<i>Arta rafinementului</i> , Dominique Loreau
<i>Fericirea trăiește în spații mici</i> , Dominique Loreau
<i>Arta de a pune lucrurile la locul lor</i> , Dominique Loreau
<i>Arta esenței</i> , Dominique Loreau
<i>Arta frugalității și a voluptății</i> , Dominique Loreau
<i>Arta listelor</i> , Dominique Loreau
<i>Arta simplității</i> , Dominique Loreau
<i>Iubește ploaia, iubește viața</i> , Dominique Loreau
<i>Micul infinit</i> , Dominique Loreau
<i>Comand la fel</i> , Rebecca Harrington
<i>Maimuța din tine</i> , Jürgen Brater
<i>Parfumuri de legendă</i> , Anne Davis & Bertrand Meyer-Stabley
<i>12 creatoare care au schimbat istoria</i> , Bertrand Meyer-Stabley
<i>12 creatori care au schimbat istoria</i> , Bertrand Meyer-Stabley
<i>Arta de a te cunoaște</i> , Jennifer Ouellette
<i>Despre necunoscut</i> , Teodor Baconschi
<i>Puterea puterii</i> , Reiner Neumann
<i>Bogații. O istorie de 2 000 de ani. De la sclavie la superiahturi</i> , John Kampfner

I

CITITUL: LA CE BUN?

„Eu nu cunosc absolut deloc plăcerea lenevelii. De cum nu mai țin o carte în mână sau nu visez cum să o scriu, mă copleșește o asemenea plictiseală, încât îmi vine să urlu.“

GUSTAVE FLAUBERT

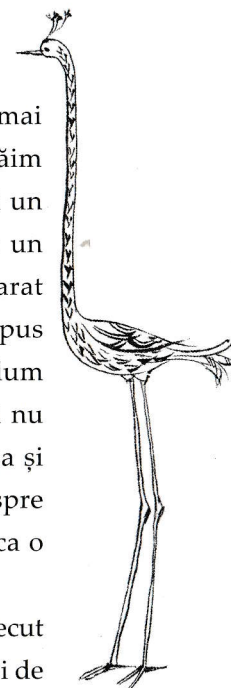

Prea puțin contează dacă îl considerăm cel mai important sau mai mărunț lucru de pe lume, dacă trăim ca să citim sau citim ca să trăim, dacă avem în casă un singur raft de cărți, o bibliotecă întreagă sau doar un reader, dacă suntem un șoarece de bibliotecă declarat sau mai degrabă suntem cititori care și-ar dori neșpus să aibă mai mult timp de lectură: dacă acest mic volum v-a atras și apoi v-a mers la suflet, probabil că nici nu mai e nevoie să fiți mai întâi conșinși de necesitatea și de fericirea pe care o dăruiește lectura. O carte despre citit mi s-ar fi părut până nu demult la fel de utilă ca o ladă de nisip în Sahara.

Însă, dacă în cea de-a doua jumătate a secolului trecut lectura a cunoscut, în perspectivă istorică, momentul ei de glorie, pentru că tot mai mulți oameni au avut la dispoziție tot mai mult timp liber, pe care au preferat să îl petreacă citind, deoarece cărțile au ajuns să ocupe o poziție privilegiată în rândul și în conținutul celor mai importante medii de informare, iar discuțiile despre cele mai importante noi

aparitii au reușit să domine aproape întreaga societate, în condițiile în care a crescut continuu numărul de cărți pentru fiecare categorie de cititori și chiar și televiziunea a consacrat cărților și discuțiilor serioase despre literatură spații de emisie largi și la ore de maximă audiență, prezența și cu atât mai mult viitorul lecturii arată cu mult mai nesigur. În loc de carte, oameni recurg la smartphone, de pe care trimit tot mai puține mesaje scrise și tot mai multe vocale și video, timpul liber preferă să și-l petreacă urmărind seriale TV complicate, iar când se dedică unor volume sau autori, o fac mai degrabă în masă decât individual. Festivalurile și cluburile literare devin tot mai faimoase, numărul comunităților de lectură de pe internet și al cercurilor de cititori organizate privat crește constant și tot mai mulți își fac cunoscute lecturile prin bloguri și postări, însă cartea în sine pare să rămână izolată de toată această frenezie, obligată să poarte o defensivă împreună cu cititorii ei. Din cauză că tot mai puțini oameni cumpără tot mai puține cărți, tirajele scad, librăriile se descurcă tot mai greu, iar mass-media consacră tot mai puțin timp discuțiilor despre carte, în favoarea subiectelor și evenimentelor care stârnesc mai mult interes. De acum se pune deschis întrebarea dacă nu cumva asistăm la dispariția cărții, după ce zeci de ani s-a bucurat de cel mai mare avânt din îndelungata ei istorie. Un fapt este sigur: nu vom salva lectura decât dacă îi redăm poziția ei esențială, de prim rang, și nu cântându-i prohodul. Iar

această contemplare a lecturii, a efectelor și binefacerilor ei, a locului și cărților celor mai potrivite pentru a purta un asemenea dialog intim nu urmărește câtuși de puțin un banal scop în sine, ci este o invitație la delectare și la satisfacerea unei necesități. Prin urmare, micul volum de față trebuie privit ca un set de instrucțiuni de desfășurare a unei activități cât se poate de sănătoase, odată cu riscurile și efectele ei secundare.

Meritele lecturii sunt cum nu se poate mai evidente. Cine citește nu este singur. Lectura te cultivă, te amuză și te informează. Te face mai sensibil, contribuie la echilibrul sufletesc, dezvoltă vocabularul și gândirea critică. Este cea care asigură echilibrul interior, dar și exterior. Poate fi practică întotdeauna și peste tot, este accesibilă oricui și potrivită la orice vârstă. Îi ajută pe mulți să adoarmă și ameliorează calitatea somnului, la fel și capacitatea cognitivă în starea de veghe. Însă, deși sub efectul internetului se citește, strict cantitativ, mai mult ca oricând, tehnica lecturii, cufundarea în lectură se află în primejdie. Deoarece dacă, în timp ce călcăm rufe, gătim, ne uităm la televizor sau alergăm mai putem face și altele, cititul pretinde exclusivitate și nu permite multitasking. Astfel, pentru mulți este mai greu acum să se dedice cărții, fiind și motivul pentru care tot mai multe școli din Statele Unite introduc materia numită *deep reading*, o metodă menită să-i învețe pe tineri cum să citească texte mai lungi fără mari întreruperi sau

abateri și să le înțeleagă în profunzime. Cine a putut să parcurgă un articol de ziar, o povestire sau o nuvelă se poate considera avansat și capabil să se aventureze la lectura unei cărți întregi.

Acest volum nu are în vedere cititul unor texte funcționale, nici înțelegerea rapidă a e-mailurilor, a articolelor, a blogurilor sau a știrilor, ci lectura propriu-zisă, bună, adevărată, frumoasă și profundă. Lectura aceea bine știută de cei cărora li s-a întâmplat măcar o dată să nu se mai îndure să stingă lumina sau să renunțe la o întâlnire sub un pretext străveziu, doar pentru a continua să citească. Mă gândesc la acele lecturi intense, care te fac să uiți cât este ceasul sau unde te afli, să-ți ignori foamea și setea, iar când îți ridici privirea de pe pagină, lumea în care te afli să-ți pară, o clipă, străină și curioasă. Este stilul de lectură practicat de cei pe care îți face plăcere să-i consideri „oameni de carte”, adică cei care „citesc în picioare, așezați sau tolăniți, care își neglijează apropiații, care uită să coboare la stația potrivită, suprapopulați în ființa lor”, cum descria odată această stare Roger Willemsen. Oamenii care nu se simt bine dacă nu au o carte bună la îndemână, care se neliniștesc și se enervează dacă sunt împiedicați să citească liniștiți, care îi întreabă pe alții ce cărți au mai găsit, cărora viața fără lectură li se pare fără sens și de neacceptat.

„Cititul? Un an sau doi, hai, mai merge, dar apoi te trezești că nu mai scapi de viciu”, rezuma un dependent

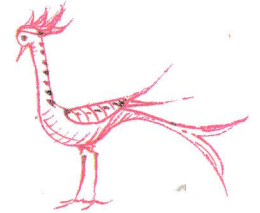
dintr-o caricatură de Greser & Lenz¹. Și, ca om care mai citește și când se spală pe dinți, și când stă în blocaj în trafic sau cât așteaptă să se facă verde la stop, care fără lectură adoarme greu și dimineața se scoală mai devreme, ca să aibă ceva timp de lectură până se trezește restul familiei, cred că înțeleg prea bine ce vrea să spună. În compania unei cărți bune, aproape că nu mai am nevoie să fiu în societate și mă simt perfect echilibrată, pentru că îmi alină nesiguranța, teama și frustrarea. Lecturile preferate reprezintă pentru mine un cămin în care focul trosnește în vatră, supă așteaptă caldă pe cuptor, iar câinele te întâmpină vesel. Și operele mari, impresionante, stârnesc un sentiment copleșitor de fericire, de încântare și de uluire într-o reverență în fața creatorului lor. Sunt acele momente stelare, în care am sentimentul că volumul îmi șoptește: uite, așa trebuie să judeci. Și lectura este atât de ademenitoare nu numai grație acestei complicități. După cum spunea odată scriitorul John Green, „cărțile mărețe ne ajută să înțelegem și să avem sentimentul că suntem înțeleși”. Lectura ne îngăduie să uităm de noi, punându-ne în legătură cu alte stiluri de viață, trăsături, simțăminte, convingeri și destine, dar în același timp ne invită subtil să ne împăcăm cu noi înșine. Mijlocind contactul cu alții, ea ne apropie de propria ființă. Când

¹ Cuplu de caricaturiști ai cotidianului *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (n. tr.).

explorarea și regăsirea de sine par mai vitale ca oricând în vremurile „dataismului“ (după cum îl numește istoricul israelian Yuval Noah Harari), în care, din ce în ce mai mult, nu mai prezintă greutate decât informațiile și trăirile împărtășite și incluse în fluxul global de date. Lectura înseamnă participare, însă este vorba despre o participare interioară. De aceea, cititul nu vrea să fie o simplă retragere și singurătate, ci un mod de a lua hotărâri, de asumarea unor răspunderi, adică, pe scurt: un mod de a ne modela viața.

Printre comorile din orice bibliotecă se numără lucrările despre esența lecturii și a scrisului, despre viața în mijlocul cărților, despre literatură și bucuriile, șansele, primejdiile și poruncile nescrise ale cititului. Fiecare scriitor începe din postura de cititor și, dacă pentru ei pare pe cât de firesc, pe atât de revelator să gândească ceea ce fac la cel mai subtil nivel, pentru cei mai mulți cititori este suficient să se știe legați de alții prin aceeași patimă. Oare de ce nu și-ar pune sub lupă și cititorii pasiunea lor?

DE LA CUVÂNT LA SCRIERE, DE LA SCRIERE LA EPOPEE

Lectura literară nu este nici pe de parte ceva de la sine înțeles, așa cum ne face plăcere să credem. Să te adâncești într-un text plin de complexitate, să te lași purtat printre personaje adesea contradictorii și finețuri de limbaj pretinde timp și atenție necondiționată. Acest gen de concentrare este dificil de atins pentru mulți, inclusiv din cauză că în societățile occidentale timpul personal s-a transformat în resursa cea mai solicitată de mass-media. Așa se face că pentru tot mai mulți este din ce în ce mai greu să-și găsească răgazul pentru citit – sau liniștea interioară și concentrarea necesare. În orice caz, numărul cititorilor de carte fideli scade. Cartea, un mediu de informare esențial, își pierde din sfera de acțiune. Până în 2012, potrivit Societății de Studiu al Consumului, aproape fiecare german cumpăra anual cel puțin o carte; patru ani mai

târziu, numărul s-a redus cam la jumătate. Indiferent care ar fi cauza – că, potrivit statisticii, o persoană își consultă smartphone-ul în medie la fiecare unsprezece minute –, indiferent că unii se uită mult mai rar la ecran și prin urmare că suntem dispuși să ne abatem atenția tot mai ușor și mai des; sau că tot mai mulți simt tot mai rar pornirea să intre în magazine; sau că masa enormă de noi apariții editoriale face tot mai dificilă alegerea unei cărți anume, iar cantitatea enormă de mijloace de informare de ultimă oră face tot mai anevoioasă preferința pentru carte în general; sau că am trecut de la o foarte îndelungată perioadă preponderent orală la alta, dominată de vizual, care mizează mai mult pe imagini decât pe cuvinte – cărțile s-ar putea transforma în dinozaurii viitorului. Așa cum scria nu demult în *Die Zeit*, „cititul suferă sub o dublă amenințare, cea a noilor tehnologii și a vechii ignoranțe“.

Există însă, pe lângă plăcerea pură a lecturii, despre care va mai fi vorba pe larg, multe motive raționale pentru care nu trebuie să uităm deprinderea lecturii susținute și aprofundate. Mai întâi de toate, este vorba despre o realizare pentru care a trebuit ca noi, ca specie, să facem mari progrese de-a lungul evoluției. Apariția lecturii și a povestitului ocupă în istoria omenirii un loc la fel de important ca descoperirea focului sau inventarea roții. Pentru că cititul nu reprezintă defel pentru om o necesitate de bază sau măcar o capacitate esențială, iar inventarul nostru genetic nici măcar nu ne-a venit să devenim cititori.

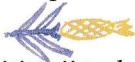
De sute de mii de ani, oamenii se înțeleg între ei pe cale orală, sub o formă oarecare; capacitatea de a vorbi ne este dată genetic, la fel ca văzul și auzul. Cititul, pe de altă parte, nu este de la sine înțeles, ba chiar dimpotrivă: acțiunea de a citi, adică transformarea prin efort individual a ceva abstract într-un sens concret, nu se petrece în mod natural în istoria noastră de dezvoltare neuronală. Asta este ușor de constatat chiar și din simplul fapt că a durat extrem de mult până ce vorbirea a devenit scriere și a apărut pe lume acea tehnică ce „ne permite să comunicăm fără a fi de față, să ne amintim ceva ce poate am uitat între timp și să afirmăm că ceva este imuabil bazându-ne doar pe argumentul că așa stă scris“, după cum o descrie Jürgen Kaube, editorul *FAZ*, în cartea sa *Die Anfänge von allem*¹. Cea dintâi scriere este veche de abia cinci mii de ani și a fost inventată de sumerieni, adică în regiunea în care se află astăzi Irak și Kuweit – apărută, din câte se presupune, deoarece mesagerii care trebuiau să străbată imperiul dintr-un capăt în celălalt aveau de multe ori la sosire nevoie de atâta timp să își recapete respirația și să transmită știrea inteligibil, încât un papirus conținând textul părea mult mai sigur. Cu cât era nevoie să se scrie și să se înțeleagă mesajul mai repede, cu atât s-a produs o apropiere mai mare

¹ Începutul a toate (n. tr.).

dintre sunet și scriere, cu atât mai abstracte și mai puțin picturale au devenit semnele, care au ajuns rapid să nu mai fie dăltuite în piatră sau scrijelite cu trestie sau lemn ascuțit pe tăblițe de lut, ci pe papirus, folosind o pensulă. Egiptenii au creat din hieroglife un sistem de scriere complex și eficient, care a durat aproape trei mii de ani. Hieroglifa putea să exprime un cuvânt întreg sau un singur fonem. Însă precursorul alfabetului nostru a fost creat în Siria de astăzi, prin fuziunea mai multor scrieri regionale, fiind răspândit de fenicieni începând din jurul anului 1500 î. Hr.

Cele dintâi sisteme de semne grafice nu serveau povestitului, ci administrării puterii și a proprietății. Prin ele se consemnau taxele percepute, recoltele, iar altele reprezentau chitanțe emise de temple. Se foloseau mai ales în cetăți și se refereau la organizarea zootehnică și a cultivării grânelor, spre exemplu, prin urmare servind contabilității economice. Au trecut mai bine de opt sute de ani până când scrierea nu a mai funcționat doar ca mijloc de consemnare a tranzacțiilor, ci și a unor narațiuni. Scrierea și limbajul au fost prima oară alăturate pentru a-i cinsti pe cei morți, ale căror nume au fost notate împreună cu formule de rugăciune, după care au fost onorați și oamenii vii și faptele lor. Cea dintâi lucrare literară din istoria omenirii este, potrivit datelor actuale, epopeea lui *Ghilgameș*, urmată de *Iliada* și *Odiseea* lui Homer și de *Mahabharata* indiană. Toate aceste opere

cuprind relatări despre soarta unor eroi și mânia unor zei, povestesc despre regate, războaie, discordii și infamii. Mai sunt și istorii despre cum s-au petrecut evoluțiile și transformările, despre opinii, explicații și revelații. Povestirea nu a servit însă de la bun început catharsisului, ea a fost și o cale de a reduce la dimensiuni omenești absolutul, adică divinitatea – oferind astfel omului, într-o oarecare măsură, controlul asupra evenimentelor. Cum nimeni nu dictează asupra epopeilor și miturilor, ele își puteau permite să se „detașeze întru câțva de zei” (Kaube). La urma urmei, „ascultătorii și, mai târziu, cititorii trebuie ținuti într-o stare de atenție și încordare, ceea ce presupune că de-a lungul povestirii se petrec lucruri neașteptate”. Iar epopeea a mizat și ea, de la bun început, pe un efect la care beletristica se pricepe mai bine decât oricare altă formă artistică: invitația adresată publicului de a se identifica cu protagoniștii ei, de a trăi temerile, necazurile, suferințele și mâniile acestora ca și cum ar fi ale lor. Astfel, până și cele dintâi povestiri se adresau publicului larg, și nu doar celor educați. Literatura a fost de la bun început pentru toți – cu atât mai mult după anul 1450, când tiparul cu litere mobile inventat de Gutenberg a înlocuit scrierea de mână folosită până atunci, revoluționând producția cărților și inițiind răspândirea lor în masă.

